

DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.2.1>

УДК 37.011.3-051:355.01]:005.336.5

Світлана Сисоєва

<https://orcid.org/0000-0003-2499-732X>

доктор педагогічних, професор,  
дійсний член (академік)  
Національної академії педагогічних наук України,  
академік-секретар  
Відділення філософії освіти,  
загальної та дошкільної педагогіки НАПН України,  
вул. Січових Стрільців, 52-А, 04053 Київ, Україна,  
[s.syoieva@kubg.edu.ua](mailto:s.syoieva@kubg.edu.ua)

## ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

*У статті професіоналізація вчителя розглядається в контексті непередбачуваних ситуацій, зокрема війни російської федерації проти України. Зроблено висновок, що воєнний стан в Україні позначився на процесі професіоналізації вчителя, пріоритетах у місії та професійній діяльності вчителя. У статті професіоналізація вчителя в умовах воєнного стану розглядається як процес, спрямований на розвиток у вчителя таких якостей, як адаптивність, стресостійкість, гнучкість, креативність, критичне мислення, та передбачає таку підготовку вчителя, яка забезпечує усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і викликів до країни, суспільства і вчителя, породжених війною, озброєння вчителя знаннями, технологіями, новими компетентностями, які дозволяють йому працювати, утримувати та покращувати якість освіти в умовах невизначеності. Виділено два пріоритети в місії вчителя: збереження покоління, яке надалі формуватиме майбутнє України (професійна діяльність і професійна підготовка вчителя мають розглядатися через призму збереження здоров'я і життя дітей та молоді); утримання вчителем власного стану на максимально ресурсному рівні для професійної діяльності та особистого життя. Проаналізовано виклики до професіоналізації вчителя в умовах воєнного стану, зокрема навчання новим компетентностям, передусім цифровій, підготовка вчителя до подолання освітніх втрат учнів, оволодіння новими формами і методами навчання у віртуальному просторі (дистанційне, кореспондентське, змішане, гібридне, мобільне тощо), оволодіння технологіями творчого розвитку учнів, зокрема застосування навчально-творчих і творчих завдань задля підвищення психореабілітаційного ефекту освітнього процесу.*

**Ключові слова:** виклики, воєнний стан в Україні, місія вчителя, професіоналізація, професійна діяльність вчителя.

### ВСТУП

В умовах воєнного вторгнення російської федерації в Україну, необхідності утримати якість вітчизняної освіти в найскладніших умовах. інтенсивного розвитку цифрових освітніх технологій, модернізації освіти й законодавчої бази її розвитку відповідно до умов воєнного стану зростають вимоги до професіоналізації вчителя.

Проблемі професіоналізації присвячені публікації Л. Лук'янової, О. Аніщенко, Т. Калюжної, В. Піддячого, І. Радомського, А. Самко та інших, узагальнення яких дозволяє розглядати професіоналізацію педагогічного персоналу як складний багатокомпонентний, цілеспрямований, пролонгований і поетапний процес професійного становлення, розвитку і саморозвитку, зорієнтований на набуття нових компетентностей. Професіоналізація як процес характеризується неперервністю, системністю, синергізмом, динамізмом, циклічністю й передбачає перетворення ціннісно-світоглядних орієнтирів, мотиваційної сфери, психологічної структури

професійно-педагогічної діяльності, засвоєння та реалізацію інноваційних професійних ролей і функцій (Аніщенко та інші, 2022, с. 76).

Професіоналізація є результатом свідомої взаємодії педагогічного персоналу з конкретним соціальним середовищем, у процесі якої відбувається розвиток таких особистісних якостей, які забезпечують успішність професійної діяльності та життєдіяльності загалом (Аніщенко та інші, 2022, с. 118).

Незважаючи на вивчення вченими багатьох аспектів проблеми професіоналізації, професіоналізація вчителя в умовах воєнного стану в Україні ще не достатньо висвітлена у науковій літературі, зокрема не розкриті зміни в пріоритетах місії вчителя та виклики до професійної діяльності вчителя під час війни.

**Мета статті** – розглянути пріоритети місії та виклики до професійної діяльності вчителя в умовах воєнного стану в Україні, які визначають зміни в процесі професіоналізації вчителя.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Огляд наукової літератури з проблеми професіоналізації.** Професіоналізація вчителя відображає неперервний процес професійного зростання вчителя, розвиток і саморозвиток його особистості, усвідомлення вчителем сутності й змісту професійної педагогічної діяльності, адаптацію й «вбудовування» вчителя у професійне середовище. Професіоналізація і технологізація освітнього процесу виступають як взаємозалежні тенденції в життєдіяльності сучасного університету, сучасній підготовці вчителя (Василіук, 2017) та умовами забезпечення якості вищої освіти (Воробійова, 2023).

Результатом професіоналізації вчителя є досягнення ним професіоналізму, який усталено розглядається як поєднання професійної компетентності, педагогічної майстерності, здатності до педагогічної творчості, що значною мірою визначають успішність професійної діяльності вчителя, його творчу індивідуальність, результати самореалізації та професійного саморозвитку. Професіоналізм розглядається як багаторівневий феномен. Зазначимо, що розрізняють первинний і вторинний професіоналізм та відзначають вплив професіоналізму на соціально-економічний розвиток суспільства (Лапшина, 2005).

У монографії «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції» (Паламар, 2023) підкреслюється, що професіоналізація – це тривалий процес професійного зростання, психологічним змістом якого є розвиток і включення в особистісні структури професійних здібностей, цінностей та мотивації. Можна виокремити такі етапи професіоналізації: навчання майбутній професії, оволодіння професією, професійне зростання та професійне функціонування фахівця (Паламар, 2023). За таких умов в основу професіоналізації покладено сукупність андрагогічних, загальнопедагогічних та інших закономірностей і принципів, з властивими їм особливостями, що зумовлюють специфіку процесу професійного зростання певної цільової категорії фахівців (Аніщенко, 2022).

Проблеми професіоналізації досить часто досліджуються в контексті освіти дорослих на таких взаємопов'язаних рівнях: методологічний, теоретичний й методичний. Так, розглядається професіоналізація персоналу в умовах корпоративної освіти і навчання, при цьому передусім йдеться про постійний взаємозв'язок усіх суб'єктів освітнього процесу, врахування динаміки професійного розвитку фахівців, гнучкість реагування на цей процес шляхом використання діагностичних, контрольних і корекційних процедур (Баніт, 2018, с. 190).

З метою професіоналізації персоналу в умовах корпоративної освіти і навчання упроваджуються два типи навчальних програм: індивідуальні та спеціально-цільові.

Важливого значення набуває те, що власне навчальні плани підготовки, перепідготовки й професійного розвитку цієї цільової групи тісно пов'язані зі стратегією та місією конкретної компанії (Баніт, 2018, с. 190).

Проблема професіоналізації особистості слушно, на наш погляд, розглядається в контексті формування й розвитку професійної ідентичності. Встановлено, що професіоналізація як цілісний неперервний процес становлення особистості фахівця починається з моменту ідентифікації індивіда у конкретній професії та триває впродовж усього професійного життя і завершується з припиненням професійної діяльності (Андрушко, 2013). Також плідним виявляється структурно-інтегративний підхід до професійного розвитку особистості на етапі первинної професіоналізації, виявлення особливостей становлення суб'єктності на цьому етапі (Бабак, 2014).

Слушною є думка про те, що знання особливостей професійного становлення дозволяють людині усвідомлено проєктувати власну професійну біографію, вибудовувати свою професійну історію. На думку вчених, педагогічний професіоналізм – це етап самоактуалізації вчителя в професії, що виявляється в усвідомленні педагогом можливостей виконання професійних обов'язків, пошуках і утвердженні індивідуальності через професійний саморозвиток (Харламенко, Олефіренко, 2013). Профорієнтація розглядається вченими як: один із напрямів на шляху професіоналізації особистості, важлива складова системи підготовки кадрів, регулятор зв'язку між системою освіти і виробництвом (Бабакова, 2014).

Основні ідеї професіоналізації як сучасної глобальної тенденції розвитку вищої освіти в зарубіжних країнах та Україні розглядалися Т. Десятовим (2014) задля використання такого досвіду у вітчизняній системі вищої педагогічної освіти.

Аналіз різних уявлень про процес професіоналізації дозволяє виділити два підходи до визначення його сутності: професійно-особистісний та професійно-діяльнісний. Професійно-особистісний зміщує акценти у професіоналізації вчителя на процеси розвитку і саморозвитку особистості вчителя, самореалізації його в професійній діяльності. Професійно-діяльнісний – на «вписування» вчителя у професійне середовище, його адаптацію до професійної педагогічної діяльності. Об'єднуючим різні підходи до дослідження професіоналізації є положення про: взаємний вплив індивідуальних особливостей людини і соціокультурного середовища; етапність процесу; залежність особистісного розвитку і професійного становлення (Харламенко, Олефіренко, 2013).

Професіоналізація педагога також спрямована на підвищення його професійної конкурентоздатності в умовах інтеграційних процесів, науково-технічного прогресу та адаптації до різноманітних внутрішніх та зовнішніх змін впродовж життя. Вона передбачає: набуття професійних знань, умінь, навичок й інших якостей; розвиток самосвідомості, культури, здібностей, продуктивної Я-концепції; формування емоційно-почуттєвої, вольової й інтелектуальної сфери особистості, її творчого потенціалу та мотивації досягнень (Піддячий, 2020а).

Впродовж професіоналізації вчитель опановує новітні методи наукового пізнання та засоби навчання, які постійно змінюються і розвиваються відповідно до технологічних змін та цивілізаційного розвитку, викликів, які постають перед суспільством, зокрема й системою освіти.

Професіоналізація вчителя усталено розглядалася з різних ракурсів (Піддячий, 2020б, с. 103–105):

- з позиції психології професіоналізація вчителів розглядається як розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви, почуттів, вольових якостей та досвіду вчителів;
- з точки зору акмеології – як процес і результат системних перетворень, що включають розвиток культури, професійної компетентності, продуктивної Я-

концепції, здібностей, особистісних якостей, творчого потенціалу, мотивації досягнень тощо;

- у соціально-економічному вимірі – як розвиток людського капіталу впродовж підготовки до трудової діяльності та включення в соціально-економічну сферу зайнятості;
- з точки зору соціології – як процес здобуття соціального статусу через приналежність до певного соціуму впродовж професійної самореалізації, розвитку самосвідомості і культури;
- з позиції педагогіки – як підготовка до професійної діяльності через набуття спеціальних знань, умінь, навичок та формування інших якостей.

Спираючись на зазначені підходи, професіоналізацію педагогів розглядаємо як процес професійного становлення і розвитку до рівня ефективного, результативного, відповідального і надійного виконання складної діяльності у найрізноманітніших умовах, який передбачає багатоаспектну світоглядну підготовку, що включає усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і зв'язків, які потрібно забезпечувати впродовж реалізації мети професійної діяльності на основі розуміння її змісту і специфіки (Піддячий, 2020b, с. 103).

Разом з тим у контексті непередбачуваних ситуацій, з позиції війни російської федерації проти України процес професіоналізації аналізується недостатньо.

Непередбачувана ситуація – воєнний стан в Україні – внесла свої корективи в процес професіоналізації вчителя, оскільки змінилися пріоритети в місії і професійній діяльності вчителя.

Професіоналізація вчителя як процес передусім, на нашу думку, має бути спрямованим на розвиток у вчителя таких якостей, як адаптивність, стресостійкість, гнучкість, креативність, критичне мислення, та передбачати таку підготовку вчителя, що забезпечує усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і викликів до країни, суспільства і вчителя, породжених війною російської федерації проти України, озброєння вчителя знаннями, технологіями та новими компетентностями, які дозволяють йому максимально ефективно реалізувати цілі освітнього процесу, утримувати та покращувати якість освіти в умовах невизначеності. Важливим є усвідомлення вчителем власної місії під час війни і тих змін, які привнесені війною в його професійну педагогічну діяльність.

**Пріоритети місії вчителя в умовах війни.** Місія вчителя усталено розглядається як важливе завдання, відповідальна роль, високе призначення. Місія вчителя визначає вплив учительства і окремого вчителя на розвиток освіти, трансформації в освітньому процесі відповідно до вимог часу; місія є причиною реформування та модернізації системи освіти, професійної діяльності і професійної підготовки вчителя, внесення змін у процес його професіоналізації.

З початком повномасштабної війни українські вчителі виконують не тільки свої «традиційні» функції наставників, фасилітаторів, помічників для своїх учнів, а й, передусім, дбають про фізичне й психічне здоров'я дітей, навчають та мотивують дітей в умовах невизначеності, проводячи заняття в екстремальних ситуаціях, об'єктивно складних умовах організації освітнього процесу в сховищах.

За результатами різних досліджень встановлено, що травмованими війною є всі діти. Учителі спостерігають у дітей когнітивні прояви стресу. В учнів помітні: тривожність, стурбованість, втрата мотивації до навчання, розгубленість, зниження уважності, погіршення пам'яті і концентрації уваги, більш швидка втомленість під час занять (Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи, 2023). Розуміючи, що освітні втрати будуть неминучими, перевага сьогодні надається підтримці дітей, їхнього фізичного і психічного здоров'я, збереження життя.

Отже, *пріоритетом у місії*, найважливішому завданні українського вчителя, є збереження покоління, яке надалі формуватиме майбутнє України. Професійна діяльність і професійна підготовка вчителя мають розглядатися через призму збереження здоров'я і життя дітей та молоді.

Другим *пріоритетом місії вчителя* під час війни, на наш погляд, є утримання власного стану максимально ресурсним для професійної й не лише професійної діяльності.

У кожному регіоні вчителі стикнулися з різними випробуваннями, їхні робочі процеси не подібні один до одного, але є не тільки спільні болі та надії, а й спільні проблеми. Більшість шкіл в Україні через повномасштабну війну не можуть навчати дітей у звичному очному форматі. Станом на грудень 2022 р. 36% шкіл практикували разом дистанційне й очне навчання, а ще 36% навчали дітей лише дистанційно. Зокрема, дистанційно працювали і працюють більшість шкіл у східних і південних областях країни (Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи, 2023).

Після початку повномасштабного вторгнення зросла кількість часу, що потрібна вчителю для підготовки до одного уроку. Так, за даними дослідження, вважають від 59 до 85% вчителів: 59% – Чернігівська, 68% – Сумська, 75% – Миколаївська, 85% – Харківська, 85% – Запорізька, 85% – Херсонська. Більше половини вчителів потребують психоемоційної підтримки, групових тренінгів – від 20% до 25%, індивідуальних консультацій психолога – 16–21% педагогів, тренінгів для батьків – від 13% до 20% вчителів, індивідуальної роботи психолога чи соціального працівника з учнями потребують від 10 до 18% вчителів (Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи, 2023).

До повномасштабного вторгнення вчителі говорили про матеріальну, технічну, методичну підтримку. Майже ніхто не говорив про психічне здоров'я. В умовах воєнного стану серед потреб вчителів на першому місці психологічно-методична підтримка. Вчителі потребують знань про те, як діяти в екстрених ситуаціях:

- надавати першу медичну та психологічну допомогу;
- як розпізнати ознаки стресу чи психологічної травми в учнів.

Отже, переважна більшість вчителів потребують допомоги для того, щоб тримати себе в ресурсі, знайти мотивацію до праці в умовах воєнного стану (Війна та освіта. 2 роки повномасштабного вторгнення: звіт за результатами дослідження, 2024).

Демонстрація вчителем власного спокою та врівноваженості – це найбільш простий спосіб допомогти заспокоїтись дітям. Щоб надавати допомогу учням, вчителю необхідно відновлювати свій власний ресурс. Тривожна та постійна стресова ситуація воєнного стану та невизначеності, в якій ми всі зараз перебуваємо, вимагає підвищеної уваги до власного ресурсного стану, особливо до ресурсного стану вчителя, який транслює його дітям під час освітнього процесу.

Тому *другим пріоритетом у місії вчителя* під час війни, на нашу думку, має бути відновлення вчителем власного ресурсу, підтримка свого ментального здоров'я.

Саме тому вчителя ще на етапі професійної підготовки необхідно озброювати дієвими засобами, які дозволяють зробити власний стан максимально ресурсним для професійної й не лише професійної діяльності.

Ученими Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України створено методики і технології надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги педагогічним працівникам закладів освіти, зокрема:

- технології захисту і збереження психічного здоров'я та емоційного стану педагогічних працівників;

- технології розвитку життєстійкості особистості вчителя;
- методики формування позитивної життєвої перспективи та креативності педагогічних працівників.

Вченими підготовлено та опубліковано практичний посібник «Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни». Для педагогічних працівників, які працюють з учнями з особливими освітніми потребами, Інститутом спеціальної педагогіки і психології НАПН України розроблено:

- технології психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору, слуху, інтелектуального розвитку та їхніх батьків в умовах війни;
- навчальні, методичні і практичні посібники, методичні матеріали та сучасні практики дистанційного навчання означених категорій дітей;
- алгоритм діяльності педагогічних працівників щодо впровадження моделі організаційно-методичного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти з інклюзивним навчанням.

**Виклики до професіоналізації вчителя в умовах воєнного стану.** Виклики до професіоналізації вчителя в умовах воєнного стану передусім пов'язані із створенням безпечних умов навчання та учіння учнів, забезпеченням якості освіти, посиленням виховного впливу на дітей та молодь, зокрема в контексті національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання, формування української національної ідентичності. У цьому процесі потрібна участь як батьків, так і вчителів, інших наукових та громадських організацій, які разом повинні перейматися такими проблемами.

Зазначимо, що вченими НАПН України спільно з Міністерством освіти і науки України розроблено і впроваджено наскрізну навчальну програму та методичні рекомендації «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» для подолання небезпек війни.

На сьогодні вченими НАПН України розроблено «Стратегію військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України»; оновлено зміст навчальної програми «Захист України», опубліковано і впроваджено в освітній процес понад 60 науково-методичних праць, що сприяють посиленню національно-патріотичного виховання, формуванню оборонної свідомості та готовності до служби в ЗСУ. Зокрема це наступні праці: парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» (2023 р.), науково-методичний посібник «Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації» (2022 р.), методичні рекомендації «Методика військово-патріотичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти» (2022 р.).

У 2023 р. проведено масштабне опитування старшокласників та вчителів щодо ефективності військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти. Опитуванням охоплено 28 464 старшокласників і 21 665 учителів закладів загальної середньої освіти 19-ти областей і обласних центрів України. Опитування продемонструвало стійку тенденцією щодо запитів на якісні зміни в системі національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання.

Викликом до професіоналізації вчителя є оволодіння *новими* компетентностями, передусім цифровою компетентністю, яка стала значною мірою запорукою забезпечення якості освіти під час війни. Цифрові технології швидко змінюються, отже, процес навчання й вдосконалення щодо цифрової грамотності дійсно відбувається упродовж всього життя. Окремою проблемою є *подолання освітніх втрат* в українських школярів, які значною мірою зумовлені утрудненнями в організації освітнього процесу офлайн, впровадженням дистанційної, змішаної, гібридної та кореспондентської моделей навчання, проблем зі світлом та інтернетом, відсутністю або нестачею гаджетів, навчанням через смартфон (мобільне навчання) у віртуальних

класах. До такої діяльності в умовах невизначеності треба підготувати вчителя ще на етапі його навчання в закладі вищої освіти.

Повна відсутність або лише часткове дистанційне навчання в умовах воєнного стану є ще одним викликом до професіоналізації вчителя (Попри виснаження, блекауту та дистанційку. Як допомогти дітям вчитися під час війни, 2023).

Крім того дитина може не сприймати дистанційне навчання. Згідно з дослідженнями, 16,92% опитаних батьків зазначили, що їхні діти, переважно учні початкової школи, не сприймають дистанційне навчання. Зазначимо, що досвід навчання під час пандемії COVID-19 дозволив швидше адаптуватися до дистанційного формату під час воєнного стану. Проте дистанційне навчання все ще несе ризики погіршення якості освіти та успішності, а також поглиблення наявних освітніх нерівностей. Крім цього, дистанційне навчання призводить до збільшення навантаження на учнів і вчителів та погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу. За даними досліджень на сьогодні переважна кількість вчителів не мають емоційної стабільності, відчувають спустошення; потребують більше часу на відновлення власних сил, ніж зазвичай; відчувають постійну втому; помітили у себе ознаки професійного вигорання (Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи, 2023).

Варто підкреслити, що пандемія і особливо війна змінили сутність і зміст педагогічної майстерності, оскільки у віртуальному просторі вона набуває принципово інших ознак і потребує інших компетентностей. Тому вважаємо, що на часі перегляд положень і висновків класичної педагогічної майстерності й доповнення та переосмислення її змісту і технологій відповідно до сучасних реалій.

Всі ми усвідомлюємо на власному досвіді, що війна є надзвичайно стресовою та травматичною подією для психіки кожної людини, особливо для українських дітей. Доведено, що найвищий психореабілітаційний ефект має творчість. Унікальність творчості полягає у тому, що той, хто розвиває в іншому творчі якості, творчо розвивається сам (Сисоєва, 2014). Тому долучення учнів до творчості, творчі завдання, які можуть мати продовження у домашніх умовах, мають неоціненне значення для психологічної реабілітації учнів і вчителів (Сисоєва, 2006). Адаптивність і креативність, гнучкість і критичність мислення є тими якостями, які розвиваються в процесі творчості та допомагають триматися, вижити, знайти стимули і мотивацію під час невизначеності, а також ставлять бар'єри рашистській пропаганді і фейкам.

У 2022 р. за ініціативи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України було підписано меморандум про створення Об'єднання інститутів-партнерів «Педагогічна синергія». До Об'єднання крім Інституту увійшли 6 закладів вищої педагогічної освіти (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Харківський Національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди). Об'єднання створено задля мережевої, партнерської взаємодії між науковою установою і закладами вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутнього вчителя. Спільна взаємодія відбувається за трьома напрямками (теоретичний, практичний, дослідницький) та у різних контекстах (науково-методичний, експериментальний, науково-організаційний, міжнародна співпраця, просвітницький).

Об'єднанням проводяться онлайн-лекції із запрошенням провідних зарубіжних і вітчизняних учених; практико-орієнтовані заходи (вебінари, тренінги, воркшопи), спільні дослідження з проблем удосконалення професійної підготовки вчителя, зокрема

змісту фахової та психолого-педагогічної підготовки вчителя; організації виробничої педагогічної практики; моніторингу якості професійної підготовки вчителя тощо. Об'єднання «Педагогічна Синергія» є відкритим для усіх закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних працівників.

## ВИСНОВКИ

В умовах воєнного вторгнення російської федерації в Україну, необхідності в найскладніших умовах утримати якість вітчизняної освіти, інтенсивного розвитку цифрових освітніх технологій, модернізації освіти та законодавчої бази її розвитку відповідно до умов воєнного стану зростають вимоги до професіоналізації вчителя.

У контексті непередбачуваних ситуацій, зокрема війни російської федерації проти України, процес професіоналізації вчителя ученими і практиками аналізується недостатньо.

Непередбачувана ситуація – воєнний стан в Україні – внесла свої корективи у процес професіоналізації вчителя, змінила пріоритети в місії і професійній діяльності вчителя.

Професіоналізація вчителя як процес передусім має бути спрямованим на розвиток у вчителя таких якостей, як адаптивність, стресостійкість, гнучкість, креативність, критичне мислення, та передбачати таку підготовку вчителя, яка забезпечує усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і викликів до країни, суспільства і вчителя, породжених війною російської федерації проти України, озброєння вчителя знаннями, технологіями та новими компетентностями, які дозволяють йому працювати, утримувати та покращувати якість освіти в умовах невизначеності.

Важливим є усвідомлення вчителем власної місії під час війни і тих змін, які привнесені війною у його професійну педагогічну діяльність.

Виділено два пріоритети у місії вчителя. Перший – збереження покоління, яке надалі формуватиме майбутнє України. Професійна діяльність і професійна підготовка вчителя мають розглядатися через призму збереження здоров'я і життя дітей та молоді. Другий – утримання вчителем власного стану на максимально ресурсному рівні для професійної й не лише професійної діяльності.

Проаналізовано виклики до професіоналізації вчителя в умовах воєнного стану, зокрема навчання вчителя новим компетентностям, передусім цифровій, підготовка вчителя до подолання освітніх втрат учнів, оволодіння новими формами і методами навчання у віртуальному просторі (дистанційне, кореспондентське, змішане, гібридне, мобільне навчання тощо), поглиблення знань про творчий розвиток учнів, використання навчально-творчих і творчих завдань задля підвищення психореабілітаційного ефекту освітнього процесу.

Профілізація вчителя під час війни повинна також бути спрямованою у майбутнє. Навчаючи вчителя у таких складних умовах, ми інвестуємо у повоєнне відновлення України, у наших дітей та молодь.

## Список використаної літератури

1. Андрушко Я. С. Психологічні особливості формування професійної ідентичності у процесі професіоналізації особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 1. С. 215–223. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu\\_2013\\_1\\_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2013_1_25) (дата звернення: 09.05.2024).
2. Аніщенко О. В., Баніт О. В., Калюжна Т. Г., Коваленко О. Г., Піддячий В. М., Самко А. М. Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: теоретико-методичний аспект [монографія]. Київ: ІПОД імені Івана Зязюна



НАПН України, 2022. 404 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/735119/1/Monograph\\_professionalization\\_2022.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/735119/1/Monograph_professionalization_2022.pdf) (дата звернення: 09.05.2024).

3. Аніщенко О. Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих: методичний концепт. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 22 (2). С. 24–37. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.24-37](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.24-37)

4. Бабак К. В. Структурно-інтегративний підхід до професійного розвитку особистості на етапі первинної професіоналізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка*. 2014. Вип. 26. С. 12–17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp\\_2014\\_26\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2014_26_5) (дата звернення: 09.05.2024).

5. Бабакова В. М. Профорієнтація як один із напрямів на шляху професіоналізації особистості. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2014. № 1. С. 142–149. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr\\_2014\\_1\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2014_1_24) (дата звернення: 09.05.2024).

6. Баніт О. Система професіоналізації педагогічного персоналу у сфері корпоративної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 2 (22). С. 48–58. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.48-58](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.48-58)

7. Василюк В. М. Професіоналізація і технологізація освітнього процесу як взаємозалежні тенденції у життєдіяльності сучасного університету. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. 7. С. 98–106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpth\\_2017\\_7\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpth_2017_7_15) (дата звернення: 09.05.2024).

8. Війна та освіта. 2 роки повномасштабного вторгнення: звіт за результатами дослідження. Київ, 2024. 71 с. URL: [https://znayshov.com/News/Details/rezultaty\\_opytuvannya\\_viina\\_ta\\_osvita\\_dva\\_roky\\_povnomashtabnoho\\_vtorhnennia](https://znayshov.com/News/Details/rezultaty_opytuvannya_viina_ta_osvita_dva_roky_povnomashtabnoho_vtorhnennia) (дата звернення: 09.05.2024).

9. Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. *Cedos*. 2023. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-executive-summary-war-and-education-web.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).

10. Воробйова О. П. Професіоналізація як умова забезпечення якості у вищій освіті. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3 (9). С. 352–364. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-352-364](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-352-364)

11. Десятов Т. М. Професіоналізація як сучасна глобальна тенденція розвитку вищої педагогічної освіти в зарубіжних країнах та Україні. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2014. № 4 (2). С. 131–136. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/6012/1/Т.Десятов.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).

12. Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції: монографія / за наук. ред. канд. пед. наук С. П. Паламар. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 540 с. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46908/1/Monogr\\_FPO\\_KUBG\\_2023.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46908/1/Monogr_FPO_KUBG_2023.pdf) (дата звернення: 09.05.2024).

13. Піддячий В. М. Сутність і зміст професіоналізації педагогів у контексті освіти впродовж життя. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2020а. Вип. 13. С. 185–199. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13\(42\)-185-199](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13(42)-185-199)

14. Піддячий В. М. Дослідження сутності професіоналізації педагогів. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича / за ред. Н. В. Павлик*. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2020b. С. 103–105. URL: [http://ipood.com.ua/data/NDR/Programy\\_zbirnyky/2020\\_Zbirnyk\\_Fedoryshyn.pdf#page=104](http://ipood.com.ua/data/NDR/Programy_zbirnyky/2020_Zbirnyk_Fedoryshyn.pdf#page=104) (дата звернення: 09.05.2024).

15. Попри виснаження, блекаути та дистанційку. Як допомогти дітям вчитися під час війни. *NV. New Voice*. 2023. URL: <https://life.nv.ua/ukr/kids/shkola-2023-5-viklikiv-u-navchanni-pid-chas-viyni-ta-yak-z-nimi-vporatisya-poradi-eksperta-50313858.htm> (дата звернення: 09.05.2024).

16. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.

17. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: монографія. Київ: Едельвейс, 2014. 400 с.

18. Харламенко В., Олефіренко Т. Концептуальні положення професіоналізації вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 218–223. URL: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40463/Tytul\\_Zmist-1-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40463/Tytul_Zmist-1-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y) (дата звернення: 09.05.2024).

19. Ben-Horin O., Boylan M. Towards a professionalization of pedagogical improvisation in teacher education. *Cogent Education*. 2016. Vol. 3 (1). Article 1248186. DOI: <https://doi.org/10.1080/2331186x.2016.1248186>

20. Lattner K., Rupprecht B. Research Results as a Basis for Professionalization. Transfer and Practical Applications from the Point of View of ECEC Staff and Managers. *Fruhe Bildung*. 2023. Vol. 12 (4). P. 181–188. DOI: <https://doi.org/10.1026/2191-9186/a000628>

## References

- Andrushko, Y. S. (2013). Psihologichni osoblivosti formuvannya profesijnoyi identichnosti u procesi profesionalizaciyi osobistosti [Psychological peculiarities of professional identity forming in the process of professionalization of the individual]. *Scientific Journal of Lviv State University of Internal Affairs. Law*, 1, 215–223. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu\\_2013\\_1\\_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2013_1_25)
- Anishchenko, O. V., Banit, O. V., Kalyuzhna, T. G., Kovalenko, O. G., Piddyachiy, V. M., Samko, A. M. (2022). *Profesionalizaciya pedagogichnogo personalu u sferi osviti doroslih v umovah formalnoyi i neformalnoyi osviti: teoretiko metodichnij aspekt [Professionalization of teaching staff in the field of adult education in the conditions of formal and informal education: theoretical and methodical aspect]*. Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [https://lib.iitta.gov.ua/735119/1/Monograph\\_professionalization\\_2022.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/735119/1/Monograph_professionalization_2022.pdf)
- Anishchenko, O. (2022). Profesionalizaciya pedagogichnogo personalu u sferi osviti doroslih: metodichnij koncept [Professionalization of Pedagogical Staff in the Field of Adult Education: Methodical Concept]. *Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 22 (2), 24–37. [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.24-37](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.24-37)
- Babak, K. V. (2014). Strukturno-integrativnij pidhid do profesijnogo rozvitku osobistosti na etapi pervinnoyi profesionalizaciyi [Structural and integrative approach to the professional development of the individual at the stage of primary professionalization]. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University*, 26, 12–17. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp\\_2014\\_26\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2014_26_5)
- Babakova, V. M. (2014). Proforiyentaciya yak odin iz napryamiv na shlyahu profesionalizaciyi osobistosti [Vocational orientation as one of the directions on the path of professionalization of the individual]. *Social work issues: philosophy, psychology, sociology*, 1, 142–149. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr\\_2014\\_1\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2014_1_24)
- Banit, O. (2022). System of professionalization of teaching staff in the field of corporate education [System of Professionalization of Pedagogical Staff in the Field of Corporate Education]. *Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2 (22), 48–58. [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.48-58](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.48-58)
- Vasyliuk, V. M. (2017). Profesionalizaciya i tehnologizaciya osvitnogo procesu yak vzayemozalezhni tendenciyi u zhittiyediyalnosti suchasnogo universitetu [Professionalization and technologization of the educational process as interdependent trends in the life of a modern university]. *Scientific Bulletin of Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy. Series: Pedagogical Sciences*, 7, 98–106. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpht\\_2017\\_7\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpht_2017_7_15)
- Vijna ta osvita. 2 roki povnomasshtabnogo vtorgnennya: zvit za rezultatsami doslidzhennya [War and education. 2 Years of Full-Scale Invasion: A Study Report]* (2024). [https://znayshov.com/News/Details/rezultaty\\_opytuvannia\\_viina\\_ta\\_osvita\\_dva\\_roky\\_povnomasshtabn\\_o\\_ho\\_vtorhnennia](https://znayshov.com/News/Details/rezultaty_opytuvannia_viina_ta_osvita_dva_roky_povnomasshtabn_o_ho_vtorhnennia)
- Vijna ta osvita: Yak rik povnomasshtabnogo vtorgnennya vplivuv na ukrayinski shkoli [War and Education: How a Year of Full-Scale Invasion Affected Ukrainian Schools] (2023). *Cedos*. <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-executive-summary-war-and-education-web.pdf>
- Vorobyova, O. (2023). Profesionalizaciya yak umova zabezpechennya yakosti u vishij osviti [Professionalization as a Condition for Quality Assurance in Higher Education]. *Bulletin of Science and Education*, 3 (9), 352–364. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4231/4254>
- Desiatov, T. M. (2014). Profesionalizaciya yak suchasna globalna tendenciya rozvitku vishoyi pedagogichnoyi osviti v zarubizhnih krayinah ta Ukraini [Professionalization as a modern global trend in the development of higher pedagogical education in foreign countries and Ukraine]. *Comparative Professional Pedagogy*, 4 (2), 131–136. <https://lib.iitta.gov.ua/6012/1/T.Десятов.pdf>
- Palamar, S. P. (Ed.) (2023). *Nova strategiya profesijnoyi pidgotovki pedagoga v umovah yevrointegraciyi: monografiya [A new strategy of professional training of a teacher in the conditions of European integration: monograph]*. Borys Grinchenko Kyiv University. [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46908/1/Monogr\\_FPO\\_KUBG\\_2023.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46908/1/Monogr_FPO_KUBG_2023.pdf)
- Piddiachyi, V. (2020a). Sutnist i zmist profesionalizaciyi pedagogiv u konteksti osviti vprodovzh zhittya [The Essence and Content of Professionalization of Teachers in the Context of Lifelong Education]. *Bulletin of Postgraduate education. Educational Sciences Series*, 13, 185–199. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13\(42\)-185-199](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13(42)-185-199)

- Piddiachyi, V. (2020b). Doslidzhennya sutnosti profesionalizaciyi pedagogiv [Study of the essence of professionalization of teachers]. In *Proforiyentaciya: stan i perspektivi rozvitku: zbirnik materialiv H yuvilejnih Vseukrayinskih psihologo-pedagogichnih chitan, prisvyachenih pam'yati doktora pedagogichnih nauk, profesora Fedorishina Borisa Oleksijovicha* (pp. 103–105). [http://ipood.com.ua/data/NDR/Programy\\_zbirnyky/2020\\_Zbirnyk\\_Fedoryshyn.pdf#page=104](http://ipood.com.ua/data/NDR/Programy_zbirnyky/2020_Zbirnyk_Fedoryshyn.pdf#page=104)
- Popri visnazhennya, blekauti ta distancijku. Yak dopomogti dityam vchitisya pid chas vijni [Despite exhaustion, blackouts and remote control. How to help children learn during war] (2023). NV. New Voice. <https://life.nv.ua/ukr/kids/shkola-2023-5-viklikiv-u-navchanni-pid-chas-vijni-ta-yak-z-nimi-vporatisya-poradi-eksperta-50313858.htm>
- Sysoieva, S. O. (2006). *Osnovi pedagogichnoyi tvorchosti: Pidruchnik [Basics of pedagogical creativity: Textbook]*. Millennium.
- Sysoieva, S. O. (2014). *Tvorchij rozvitok fahivciv v umovah magistraturi: monografiya [Creative development of specialists in the conditions of the master's degree: monograph]*. Edelweis.
- Harlamenko, V., Olefirenko, T. (2013). Konceptualni polozhennya profesionalizaciyi vchitelya [Conceptual provisions of teacher professionalization]. *Problems of Modern Teacher Training*, 7, 218–223. [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40463/Tytul\\_Zmist-1-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40463/Tytul_Zmist-1-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
- Ben-Horin, O., Boylan, M. (2016). Towards a professionalization of pedagogical improvisation in teacher education. *Cogent Education*, 3 (1), 1248186. <https://doi.org/10.1080/2331186x.2016.1248186>
- Lattner, K., Rupprecht, B. (2023). Research Results as a Basis for Professionalization. Transfer and Practical Applications from the Point of View of ECEC Staff and Managers. *Fruhe Bildung*, 12 (4), 181–188. <https://doi.org/10.1026/2191-9186/a000628>

Стаття надійшла до редакції 25.05.2024  
Прийнято до друку 20.06.2024

## TEACHER'S PROFESSIONALIZATION UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

**Svitlana Sysoieva**

<https://orcid.org/0000-0003-2499-732X>

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Full member (Academician)

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Academician-Secretary of the Department of Philosophy of Education,

General and Preschool Pedagogy

of the NAES of Ukraine,

52-A Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine,

[s.sysoieva@kubg.edu.ua](mailto:s.sysoieva@kubg.edu.ua)

*The article examines the professionalization of teachers in the context of unforeseen situations, in particular the war of the Russian Federation against Ukraine. It is concluded that martial law in Ukraine has affected the priorities of teacher professionalization, as the priorities in the mission and professional activity of the teacher have changed. In the article, the professionalization of a teacher is considered as a process aimed at developing such qualities as adaptability, stress resistance, flexibility, creativity, critical thinking, and provides for such teacher training that provides awareness of a wide range of social needs and challenges to the country, society and the teacher generated by the war, equipping the teacher with knowledge, technology, new competencies that allow him to work, maintain and improve the quality of education in the conditions of uncertainty. Two priorities in the teacher's mission are highlighted: preserving the generation that will further shape the future of Ukraine (professional activity and professional training of teachers should be considered through the prism of preserving the health and lives of children and youth); ensuring the maximum resource of the teacher's own state for professional activity. The challenges to the professionalization of teachers under martial law are analyzed, in particular, the acquisition of new competencies, primarily digital, overcoming the educational losses of students, mastering new forms and methods of teaching in the virtual space (remote, correspondent, mixed, hybrid, mobile, etc.), mastering the technologies of creative development of students, in particular, the expansion of educational and creative tasks to increase the psychorehabilitation effect of the educational process.*

**Keywords:** challenges, martial law in Ukraine, professionalization, teacher's mission, teacher's professional activity.